

процесу об'єднання обумовив особливості сформованої до кінця XV ст. держави: сильну монархічну владу, жорстоку залежність від неї панів, високий ступінь визиску незалежних виробників.

Слід відзначити, що монголо-татарські вторгнення мали значний вплив на російське суспільство – втрата величких культурних цінностей, тимчасовий занепад кам'яного будівництва, живопису, прикладного мистецтва, послаблення культурних зв'язків із Західною і Центральною Європою. Тобто найбільше постраждали соціально-економічна і політична сфери. Але попри ці негативні наслідки, Московська монархія була утворена не монголо-татарами, а навпаки, всупереч Орді і боротьбі із нею.

Література

1. Дацюк Б.Д., Кондрашев И.Ф., Кузьмин Г.В. История СССР: Учебное пособие. – М., 1960. – 958с.
2. Дебенко В. Генеза деспотизму і месіанства в Московській державі // Нова політика. – 1998. – № 6. – С. 25-27.
3. Деревянко А.П., Шабельникова Н.А. История России с древнейших времен до конца XX в.: Учебное пособие. – 2-е изд. – М.: Право и закон, 2001. – 800 с.
4. История России с древнейших времен до конца XX века: Учебное пособие для студентов вузов. – 4-е изд., стереотип. – М.: Дрофа, 2002. – 656 с.
5. Лебедев В.І., Тихомиров М.М., Сирочковський В.Є. Хрестоматія з історії СРСР. – К.: Радянська школа, 1956. – 487 с.
6. Рыбаков Б.А. История СССР с древнейших времен до конца XVIII в. – М.: Высшая школа, 1983. – 415 с.
7. Туровський Р.Ф. Проблема централизации и модели русской региональной политики в XIII – XVI вв. // Полис. – 2004. – № 1. – С. 125-139.

Андрій Цьох
наук. керівник – доц. І.М. Боровська

ІРЛАНДСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СУЧАСНОЇ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Актуальність даної проблеми зумовлюється тим, що саме з середини XX ст. і до сьогодні відбуваються якісно нові зміни у політичних та соціально-економічних відносинах між Ірландією та Великобританією. Уже з 20-х років XX ст. Ірландія перестала бути колонією Англії.

Новітня історія Ірландії почалася після Другої світової війни, коли в 1949 р. більша частина країни була проголошена незалежною республікою, а шість північних графств (Ольстер) залишилися під владою Великобританії. З того часу національне возз'єднання країни стало одним із головних завдань всіх ірландських політичних сил, але його практичне вирішення являє собою справу досить віддаленого майбутнього. До початку 90-х років XX ст. Ірландія, населення якої складає 3,6 млн. чол. (1994), залишалась однією з найменш розвинутих країн Європи, яку в пошуках кращої долі покинули сотні тисяч ірландців, переважно осівших в США.

Важливий крок в соціально-економічному розвитку Ірландії був зроблений в 1973 р., коли країна стала повноправним членом "Спільного ринку". Ірландські фермери почали отримувати з Брюсселя значні субсидії, а високі ціни на продукцію сільського господарства дозволили розширити виробництво, закупити сучасну техніку і використовувати новітні агротехнічні способи виробництва. Значно швидше почала розвиватися і національна промисловість.

Уряд Ірландії наполегливо проводив політику "відкритих дверей" по відношенню до іноземного капіталу і всіляко підтримував приплив кваліфікованої робочої сили. Внаслідок цього країна пережила самий справжній бум промислових інвестицій, а на її території виникли сотні передових підприємств і галузей промисловості, включаючи фармацевтичну, електронну, машинобудівну, кораблебудівну і т. д. [2: 195].

Виходячи з актуальності теми, спираючись на досягнення української історіографії у дослідженні ірландсько-британських відносин, я поставив за мету: на основі комплексного й об'єктивного аналізу поглибити дослідження щодо відносин Ірландії та Великобританії в кінці XX – на початку XXI століття.

Від найдавніших часів Ірландія була заселена кельтами. Приблизно в V ст. існували дрібні племінні держави, що утворювали п'ять провінційних федеративних королівств. В Ірландії було запроваджене християнство, виникли монастирі. Ірландія стала центром високої

культури, поступово впливаючи на Західну Європу. В IX – на поч. X ст. норвежці і данці завоювали значну частину Ірландії, заснувавши тут свої королівства.

В 1169 р., зміцнивши центральну владу в Англії, Генріх II в інтересах англійських феодалів вирішив завоювати Ірландію. Однак фактично англійцям вдалося підкорити собі лише невелику частину ірландських земель в прибережній південно – східній частині острова і утворити тут укріплений район. Звідси англійські феодали робили набіги і на інші області Ірландії [4: 200, 340].

З розвитком англійської промисловості і торгівлі в XVI ст. зріс попит на вовну, хліб і сільськогосподарські продукти. Зручні морські бухти, а головне, прекрасні пасовища острова приваблювали англійців в Ірландію. Вже Генріх VIII в 1541 р. прийняв титул короля Ірландії. При придушенні повстання в Ольстері і інших районах уряд Єлизавети захопив велику земельну площу, приблизно 1300000 акрів. Ірландія була перетворена в англійську колонію [5: 478].

Наприкінці жовтня 1641р. в Ірландії вибухнуло широке національне повстання під релігійним католицьким прапором, яке супроводилось винищенням англійців і шотландців. В Ірландію вирушив сам Кромвель на чолі спеціально спорядженої 12-тисячної армії. Поступово англійці захопили всі укріплені пункти і міста Ірландії, продовжуючи діяти при цьому з винятковою жорстокістю. Ірландськими землями уряд республіки розплатився насамперед з великими торговцями і промисловцями – поставщиками армії, яким держава загалом була винна понад 2 млн. ф. ст. Потім була проведена операція по сплаті заборгованості армії [7: 27, 68 – 69].

Ірландія у XVII – XVIII ст. і надалі являла собою колонію Англії. Законодавчими і митними заходами англійський уряд знищував в Ірландії паростки промисловості. Ірландський парламент був обмежений в правах: усі його рішення належали затвердженню Англії. Переважна частина ірландського селянства була позбавлена землі і змушена була орендувати її. Великі поміщики, як правило, були англійцями. Під впливом французької революції в Ірландії посилювався визвольний рух. Створене в 1791 р. "Товариство об'єднаних ірландців" поставило своїм завданням завоювання незалежності Ірландії і проголошення Ірландської республіки. В це товариство входили передові представники буржуазії, головним чином дрібної, селяни, дрібнобуржуазна інтелігенція. Проте англійський уряд посилював репресивні заходи проти національно-визвольного руху в Ірландії. "Товариство об'єднаних ірландців" було закрито, були проведені численні арешти. Англійський уряд вирішив знищити останні рештки державної відокремленості Ірландії в особі її парламенту. З допомогою підкупу англійцям пощастило примусити депутатів ірландського парламенту проголосувати за "унію" Ірландії і Англії: з 1800 р. Ірландія стала частиною англійського королівства.

Протягом XIX ст. національно-визвольний рух в Ірландії продовжувався. Його посилювали голод 1845 р., внаслідок неврожаю, та еміграція населення у США і в Англію, через жорстку колоніальну політику Англії. Проте трагедією визвольного руху було те, що ірландське селянство (орендарі), масова база і головна сила руху, не мало справжнього керівника [8: 104 – 105, 498].

У післявоєнні роки XX ст. почалася криза панування Англії в колоніальних і залежних країнах. 26 грудня 1921 р. після 3-х років збройної боротьби англійський уряд змушений був укласти з представниками партії Шинн фейн угоду, за якою Ірландія була розчленована: південна частина Ірландії (центр – Дублін) – 26 графств оголошувалися вільною Ірландською республікою і діставала права домініону. Північна Ірландія (центр – Ольстер) – шість графств залишалися в складі Англії. Договір передбачав збереження англійської воєнної присутності в цій частині Ірландії і контроль над її зовнішньою політикою. До 1945 р. Ірландія була членом Британської Співдружності [6: 73 – 74].

У другій половині 60-х років у Великій Британії загострилася ольстерська проблема. У жовтні 1968 р. в Белфасті – головному центрі Північної Ірландії (Ольстер) – почалися міжобщинні сутички католиків і протестантів. Католики-ірландці виступали за возз'єднання Ольстеру з Ірландією, а протестанти – англійці, які почали селитися там ще з часів Олівера Кромвеля, вважали Північну Ірландію невід'ємною частиною Англії. В ольстерській проблемі наочно проявилися не тільки національні та релігійні, а й соціальні суперечності. Ірландці – католики (35% населення Ольстеру) були найбільш знедоленою частиною населення Ольстеру як у політичному, так і в соціальному плані. Обидві сторони вдалися до терору. З 1969 р. в ході сутичок загинуло кілька тисяч чоловік. Ситуація в Ольстері настільки загострилася, що в 1969

р. уряд Англії змушений був увести туди 30-тисячну армію. У 1972 р. в Ольстері було запроваджено пряме управління із Лондона та розпущено стормонт (парламент). Розв'язання проблеми вимагало неабияких зусиль, насамперед налагодження діалогу між обома общинами [1: 117 – 118].

Погіршення соціально-економічного становища до початку 90-х років ХХ ст. впливало на політичне життя країни. Рівень безробіття складав більше 13%, високі темпи інфляції (більше 23% в рік) знижували рівень життя, а по масштабах зовнішньої заборгованості на душу населення Ірландія твердо утримувала перше місце серед західноєвропейських держав. Дві найбільші політичні партії, які по чергово керували країною в післявоєнний час – Фіне гал (Партія об'єднаної Ірландії) і Фіанна файл ("Солдати долі") – практично вичерпали свої можливості ефективного управління в умовах економічної кризи і все частіше поступалися ініціативою коаліції ірландських лейбористів і представників лівоцентристської партії Шинн фейн ("Ми самі"). Лідери Шинн фейн (ШФ) строго притримувалися принципу возз'єднання Ірландії і наполегливо добивалися проведення мирних переговорів з Лондоном по цьому питанню, але їх нерішучість викликала все більше невдоволення рядових членів партії, і незабаром з неї виділилась група непримиренних противників Великобританії, які активно підтримували терористичну діяльність Ірландської республіканської армії (ІРА).

На початку 90-х років в Ірландії відбулося активне перегрупування політичних сил, а наполеглива політика широкої інтеграції в Європейський союз починає приносити свої плоди. Коаліційні уряди Фіне файл (ФФ) і лейбористів на чолі з Г. Фітуджеральдом і Фіне гал (ФГ) разом з Шинн фейн під керівництвом прем'єр-міністра Ч. Хохи приклали чимало зусиль для виходу країни із соціально-економічної кризи і перетворення її у високорозвинуту державу. Приплив іноземних капіталів і сприятлива ситуація на європейському ринку сільськогосподарських і промислових товарів дозволили Ірландії в повній мірі скористатися накопиченими за попередні роки перевагами і стати на шлях інтенсивного економічного розвитку [2: 196].

В середині 90-х років помітного успіху у стосунках з Північною Ірландією (Ольстером) досяг консерватор Джон Мейджор. Громадянська війна у цій провінції спричинила не тільки людські жертви, але й завдала великої шкоди її економіці, соціальній сфері, всьому громадському життю. Після довгих і виснажливих переговорів з прем'єром Ірландської республіки було погоджено проект угоди, за якою в Ольстері створювався повноважний парламент з правом розв'язувати не лише проблеми регіону, а й визначати його статус. У відповідь ІРА припинила терористичні акти і майже на півроку кровопролиття було зупинено. Вразливим місцем цієї угоди було те, що у її підготовці не брали участі ворогуючі сторони, в тому числі лідери наймасовішої протестантської громади [3: 170].

Ольстерська проблема в кінці 90-х років, що перетворилася на хронічну, могла створити серйозні перешкоди для лейбористів Англії у здійсненні їхніх внутрішньополітичних заходів. Тому прийшовши до влади вони приділили особливу увагу врегулюванню проблеми Північної Ірландії.

Уже в квітні 1998р. більшість політичних партій Ольстеру висловилися за мирне врегулювання конфлікту. У травні того ж року такий підхід схвалили на референдумі 94,4% жителів Ольстеру. Через місяць було вибрано асамблею Ольстеру і створено уряд. Його очолив лідер юніоністської партії Девід Трімбл, котрий виступає за збереження території в складі Великої Британії. До складу уряду ввійшли також представники політичного крила ІРА – партії Шинн фейн (лідер Джеррі Адамс). Однак найбільшу активність при цьому виявили Тоні Блер і прем'єр-міністр Ірландської республіки Берті Ахерн. 2 грудня 1999 р. Лондон передав урядові, сформованому з католиків та протестантів, свої повноваження. За Лондоном залишилися податкова система і безпека. Північна Ірландія здобула автономію у сфері економічної і соціальної політики, у правових питаннях, у галузі охорони здоров'я, культури і сільськогосподарства. Заява про вирішення питання об'єднання Ольстеру з Ірландією шляхом волевиявлення населення (якщо проголосує більшість) була суто риторичною. Ірландська республіка того ж дня вилучила зі своєї конституції статті 2 і 3 про включення Ольстеру до свого складу. Більша частина 15-тисячного британського військового контингенту виведена з Ольстеру. Проте залишилася проблема, яка не дає можливості стверджувати про остаточне врегулювання ольстерського питання. Йдеться про розпуск протестантських і католицьких воєнізованих формувань, насамперед ІРА. Проблема чи не найважча з огляду на необхідність тривалої ломки характерів, психології і стереотипів мислення багатьох людей, які тривалий час

звикли добувати для себе блага за допомогою зброї. Невдовзі це підтвердилось, й 11 лютого 2000 р. Лондон знову запровадив пряме правління в далекому від миру Ольстері [1: 129 – 130].

Соціально-економічні успіхи консервативних сил Ірландії і покращення політичного становища в країні визначили результат парламентських виборів в травні 2002 р. Як і очікувалось, впевнену перемогу отримала правляча партія Фіанна файл на чолі з її авторитетним лідером і діючим прем'єр-міністром країни Берті Ахерном.

Політичного успіху домоглася амбіційна і постійно лякаюча виборців своїми радикальними поглядами партія Шинн фейн на чолі з її беззмінним лідером Джеррі Адамсом, яку вже давно вважають політичним крилом підпільної терористичної організації ІРА. Бойовики ІРА проводять політику індивідуального терору і в якості своєї головної мети ставлять об'єднання Ірландської Республіки і британського Ольстера. Підтримка партії Шинн фейн завжди була незначною, але на останніх парламентських виборах число її прихильників збільшилося з 2,5 до 7%, майже в три рази. Цей успіх впевнено спростовував думки, що жителі Ірландії практично не проявляють інтересу до проблем сусіднього Ольстера.

Росту популярності партії Шинн фейн сприяла більш зважена позиція керівництва ІРА, яке погодилось роззброїти свої бойові загони і вступити в прямі переговори з британським урядом. В жовтні 2003 р. лідер Шинн фейн Джеррі Адамс підтвердив бажання відмовитись від насильницьких дій в Ольстері і забезпечити нормальне проведення справедливих і чесних виборів в Північноірландську асамблею (листопад 2003). Керівництво ІРА погодилось з такою позицією і заявило 21 жовтня 2003 р. в Белфасті, що продовжить процес роззброєння по погодженій раніше схемі. Прем'єр-міністр Тоні Блер намагається не втручатися в переговорний процес і продовжує наполягати на проведенні виборів в Північноірландську асамблею [2: 198-200].

Отже, завдяки членству Ірландії в Європейському союзі, міцним відносинам з Великобританією та злагодженій політиці уряду, до кінця 90-х років Ірландія добилася великого успіху в сфері новітніх наукових розробок і втілення інформаційних технологій і комп'ютерної техніки. В країні появилось декілька десятків великих підприємств, що випускають досить конкурентноздатну продукцію високих технологій. Економічний бум в Ірландії викликав великий приплив іноземної робочої сили. Країна, яку в минулі часи покинули мільйони жителів, тепер сама приваблює іноземних робітників (до 30 тисяч людей в рік) і кожний рік створює близько 100 тис. нових робочих місць. Одна із найбільш вдалих в недавньому минулому країна Європи досягла в 90-і роки небаченого успіху, стала експортувати високотехнологічну продукцію, піднялась на друге після Люксембурга місце в Євросоюзі по рівню річного прибутку на душу населення і заслужено користується репутацією "кельтського тигру" [2: 197, 198, 200].

Література

1. Газін В. П., Копилов С. А. Велика Британія // Новітня історія країн Європи та Америки (1945 – 2002 роки): Навч. посібник. – К.: Либідь, 2004. – С. 111 – 136.
2. Заболотний В. М. Ирландия // Новейшая история стран Европы и Северной Америки: Конец XX – начало XXI века: Учеб. пособие для студентов. – М.: ООО "Издательство Астрель", 2004. – С.195 – 201.
3. Іваницька О. П. Великобританія // Новітня історія країн Європи та Америки (1945 – 2002): Навч. посібник. – Вінниця: Видавництво "Фоліант", 2003. – С. 126 – 177.
4. История средних веков: В 2-х т.: Учебник / Под ред. С. П. Карпова. – Т. 1. – 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ; ИНФРА – М, 2000. – 640с.
5. История средних веков: Учебник для студентов ист. фак. пед. ин-тов / Под ред. Н. Ф. Колесниченко. – М.: Просвещение, 1980. – 576с., ил.
6. Коріненко П. С. Англія // Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – 1945 рр.) – Тернопіль: Астон, 2002. – С. 65 – 76.
7. Потьомкін Ф. В. Нова історія: В 2-х т. – К.: Радянська школа, 1960. – Т. 1. – 434с.
8. Потьомкін Ф. В. Нова історія: В 2-х т. – К.: Радянська школа, 1960. – Т. 2. – 748с.